
Inhoud

Het verhaal van verdriet en hoop	13
Dankwoord	15
Woord vooraf (Manu Keirse)	17
Inleiding	19
Ontstaan van dit boek	21
Wat maakt dit boek uniek?	23
Schaduwverdriet: de theorie	25
Wat is schaduwverdriet?	26
Verschillende vormen van schaduwverdriet	27
Levend schaduwverdriet: het verlies dat een heel leven bijblijft	29
Schaduwverdriet in onze maatschappij	30
Het rouwproces, ook voor schaduwverdriet	31
Overlevingsstrategieën of coping	34
Hoe omgaan met mensen die een verlies hebben geleden?	36
Schaduwverdriet en Interactionele Vormgeving	37
Casussen van niet-erkend verdriet en IV-werkvormen in beeld gebracht	41
Casus 1. Het verhaal van Mieke (53 jaar)	43
Een latrelatie als maatschappelijk niet-erkende relatie	
<i>Wanneer de relatie niet gezien wordt als betekenisvol</i>	
Interventies en werkvormen:	
– Lotgenotengroepen (Polspoel, Dujardin, & Roskam, 2006)	43
– Interventie: ritueel 'Troostmuseum'	44

Casus 2. Het verhaal van Bart (45 jaar)	46
Het overlijden van een partner in een homorelatie	
<i>Wanneer de relatie niet erkend wordt als betekenisvol</i>	
Interventies en werkvormen:	
– Filmfragment als metafoor	47
– Het verhaal van de drie bomen (Keirse, 2012)	48
Casus 3. Het verhaal van Jimmy (4 jaar)	49
Verlies van toekomstbeeld; de geboorte van gehandicapt kindje	
<i>Wanneer diegene die het verlies ervaart, niet gezien wordt als betekenisvol</i>	
Interventies en werkvormen:	
– Zandspeltherapie (Cassiers, 2012)	49
– Met zand en water vormgeven aan de innerlijke belevingswereld (Augustijns, 2012)	51
– Werken rond gevoelens	52
– Informatie laten circuleren (Ausloos, 1999)	53
Casus 4. Het verhaal van Jirka (10 jaar)	54
Overlijden van een huisdier en het daarachter verborgen verdriet	
<i>Wanneer de relatie niet gezien wordt als betekenisvol</i>	
Interventies en werkvormen:	
– Gedragsschema	56
– Grenzen	57
– Verankering van hulpbronnen	57
– Visualisatie, het veilige huis	58
Casus 5. Het verhaal van Eefje (8 jaar)	60
Overlijden van een nichtje	
<i>Wanneer de relatie niet gezien wordt als betekenisvol</i>	
Interventies en werkvormen:	
– Rouw bij kinderen	61
– Innerlijk en uiterlijk masker (Steel, 2011)	61
– Herinneringsboekje (Steel, 2011)	64
– Tekst 'Voor alles wat leeft, is er een begin en een einde'	66
Casus 6. Het verhaal van Inge (44 jaar)	68
Ongewenst kinderloos	
<i>Wanneer het verlies door de buitenwereld niet erkend wordt als echt verlies of verdriet, of levend schaduwverdriet</i>	

Interventies en werkvormen:	
– De cliënte aan het woord (gepubliceerd met haar toestemming)	69
– Ongewenst kinderloos (Vleugels, 2005)	72
– Ritueel als afscheid van het nooit geboren kind	73
– Overgangsrituelen en symbolen in de psychotherapie	74
– Werken met klei	77
Casus 7. Het verhaal van Charlotte (13 jaar)	80
Verlies van toekomstbeeld door ernstige ziekte	
<i>Wanneer het verlies niet gezien wordt als een echt verlies</i>	
Interventies en werkvormen:	
– Orde in de chaos brengen	80
– Familiewapen/wapenschild (Nijmanning, 2008)	81
– De kwaliteitenboom	82
– Voorbeeld van een begeleidende visualisatie	83
Casus 8. Het verhaal van Magalie (30 jaar)	85
Verlies van toekomstbeeld en zelfbeeld door burn-out	
<i>Wanneer het verlies niet gezien wordt als een echt verlies</i>	
Interventies en werkvormen:	
– Subpersoonlijkheden	86
– Voice dialogue	88
– Patronen doorbreken met behulp van een verhaal als metafoor	91
Casus 9. Het verhaal van René (61 jaar) (Auteur Jeannette van Hoek)	92
Verlies van zelfbeeld, relaties en werk door verslaving	
<i>Wanneer het verlies niet gezien wordt als een echt verlies</i>	
Interventies en werkvormen:	
– Interventie	93
– Theorie: filmtherapie	95
– Interventie: filmtherapie	97
– De kernkwaliteiten van Daniel Ofman	98
Casus 10. Het verhaal van Mia (59 jaar)	100
Gestagneerde rouw	
<i>Wanneer de tijdsduur of de manier waarop men rouwt door de buitenwereld niet (meer) wordt aanvaard</i>	
Interventies en werkvormen:	
– Interventie: stoelenwerk	101

– Interventie: familieopstelling met duplo	102
– Theorie: trauma (Rümke, 2011; Smits & Beerens, 2011-2013)	103
– Emotiethermometer	104
Casus 11. Het verhaal van Christa (55 jaar)	105
Uitgestelde rouw; verlies van zelfbeeld door verslaving, dwanggedachten en gedrag	
<i>Wanneer de tijdsduur of de manier waarop men rouwt door de buitenwereld niet (meer) wordt aanvaard</i>	
Interventies en werkvormen:	
– Theorie: grondhouding en de therapeutische relatie (Van den Bosch & Vleugels, 2008)	106
– Parentificatie en de roulerende rekening	108
– Je eigen kinderen (www.ouders.nl/artikelen/je-ouders-op-je-schouders)	110
– Schema kantelmoment/keuzemoment (Renwart, 2010-2011)	112
Casus 12. Het verhaal van Nina (15 jaar)	113
Vader overleden toen ze 4 jaar was; verlies van zelfbeeld door faalangst, psychosomatische klachten en gedragsproblemen door verlatingsangst	
<i>Wanneer de tijdsduur en de gevolgen van vroegere rouw niet gezien of erkend worden</i>	
Interventies en werkvormen:	
– De atlas van de belevingswereld	114
– Psychosomatische klachten (Meyer, 2010)	115
– Overwin je faalangst (van Essen & Schouwenburg, 2008)	116
– Omgaan met gestolde of uitgestelde rouw (Fiddelaers-Jaspers, 2014)	118
Casus 13. Het verhaal van Sylvia (36 jaar)	120
Vluchtelingen uit oorlogsgebied	
<i>Wanneer het verlies geheim moet blijven</i>	
Interventies en werkvormen:	
– Koppeltherapie: leren communiceren met elkaar	122
– Theorie: hechtingsproblemen (Dijkstra, 2012)	124
– Eerste hulp bij verlatingsangst	126
– Eerste hulp bij bindingsangst	127
– Individuele therapie bij hechtingsproblemen	128
– Een levenslijn of tijdlijn maken (Vleugels, 2005)	129

Casus 14. Het verhaal van Rico (8 jaar)	131
Verlies van veiligheid, geborgenheid door echtscheiding ouders	
<i>Wanneer de persoon niet gezien wordt als betekenisvol en/of wanneer het verlies niet gezien wordt als een echt verlies</i>	
Interventies en werkvormen:	
– Zandspeltherapie in kleine groep (Cassiers, 2012; Foks-Appelman, 2011)	132
– Kinderkwaliteitenspel (Evers, Loman, & Soepboer, 2006)	134
– Familieconstellatie (Steel, 2011)	134
– Rouw bij kinderen rond scheiding (Steel, 2011)	135
Casus 15. Het verhaal van Agnes (48 jaar)	137
Stapeltjesverdriet	
<i>Wanneer verschillende vormen van verliezen zich gedurende jaren hebben opgestapeld</i>	
Interventies en werkvormen:	
– Contextuele therapie: een genogram maken (Renwart, 2009-2010)	138
– NLP: verankering van hulpbronnen	140
Casus 16. Het verhaal van Meike (42 jaar) (Auteur: Jeannette van Hoek)	141
Verlies van gezondheid en zelfstandigheid	
<i>Wanneer het verlies niet gezien wordt als een echt verlies</i>	
Interventies en werkvormen:	
– Interventie: visualisatie/werken met beelden en lichaamswerk	142
– Theorie: ACT (acceptatie- en commitmenttherapie)	143
– Interventie: werken met beelden/anker en ACT	144
– Interventie: ACT	145
Casus 17. Het verhaal van Stefan (20 jaar)	148
Het gezin als mantelzorger	
<i>Wanneer het verlies niet gezien wordt als een echt verlies</i>	
Interventies en werkvormen:	
– Familieopstelling (vader met dementie)	149
– Existentiële loyaliteit	150
– Balans van geven en ontvangen (Renwart, 2008-2009)	151
– Focussen	152

Casus 18. Het verhaal van Liliane (35 jaar)	154
Verlies van baby bij de geboorte (9 jaar geleden)	
<i>Wanneer de tijdsduur of de manier waarop men rouwt door de buitenwereld niet (meer) wordt aanvaard</i>	
Interventies en werkvormen:	
– Verlies van een kind (Keirse, 2011)	155
– Blind tekenen	156
Casus 19. Het verhaal van Suzanne (58 jaar) (Auteur: Marianne Brard)	158
Verlies van zelfbeeld en toekomstbeeld door echtscheiding en ongeneeslijke ziekte	
<i>Wanneer het verlies niet gezien wordt als een echt verlies</i>	
Interventies en werkvormen:	
– Biografiewerk (Wais, 1995)	159
– Visualisatie: de gouden momenten	165
Casus 20. Het verhaal van Marleen (42 jaar)	166
De zorgverlener die geconfronteerd wordt met stukken uit haar eigen verleden.	
<i>Wanneer het verlies secundair is</i>	
Interventies en werkvormen:	
– Niet met je kop in het zand (Persoons, 2013)	167
– Niet te dichtbij, niet te veraf (Persoons, 2013)	168
– Tot slot	169
Nawoord (Monique Dujardin)	171
Bijlage 1. Gebruikte interventies en werkvormen	172
Bijlage 2. Interactionele Vormgeving in een notendop	174
Bijlage 3. Nuttige adressen	183
Literatuur	185
Over de auteur	188